

Teaching Guide

Identifying Data					2017/18
Subject (*)	Education of Unprotected Children and Social Conflict		Code	652G03016	
Study programme	Grao en Educación Social				
Descriptors					
Cycle	Period	Year	Type	Credits	
Graduate	2nd four-month period	Second	Obligatoria	6	
Language	Galician				
Teaching method	Face-to-face				
Prerequisites					
Department	Pedagogía e Didáctica				
Coordinador	Iglesias Galdo, Ana Maria	E-mail	ana.iglesias@udc.es		
Lecturers	Iglesias Galdo, Ana Maria	E-mail	ana.iglesias@udc.es		
Web					
General description	Menores en risco, en desprotección, en desamparo, en desadaptación, en conflito social; diferentes expresións para visibilizar procesos caracterizados polas dificultades, necesidades ou conflitos que limitan as posibilidades de estas outras infancias para participaren na sociedade da que forman parte, facendo necesaria a intervención da entidade pública. Comparten o feito de ser suxeitos fráxiles (Varela e Álvarez-Uría) ao teren en común certa exclusión, polo menos parcial, da consideración de normalidade; co agravante de que esa situación social non se reparte por igual en función da estratificación social, senón que se agudiza na zona onde se acumulan os hándicaps económicos. Dado que unha das saídas profesionais "clásicas" da educación social remite a este ámbito, pretendemos asegurar que o alumnado conquira aqueles coñecementos que, pola súa especificidade, non serán traballados noutras asignaturas. Comezaremos apelando á historia para descubrir as regras de constitución da chamada infancia en desprotección e conflito social, así como as diferentes repostas institucionais que se deseñaron para atendela. Afondaremos no marco lexislativo actual, cuestionando a aparente neutralidade das categorías xurídicas creadas para designar estes procesos sociais, e facendo especial fincapé na urxencia de visibilizar a súa dimensión social fronte á individual. Unha vez definido o marco xurídico, e desde unha mirada pedagóxica, achegarémonos ós contextos sociais que colocan ós menores de idade en situacións vitais de especial vulnerabilidade, deténdonos en dúas institucións educadoras: as familias e as escolas, pero sempre en conexión coas actuais políticas sociais. Para finalizar, articularemos o aprendido traballando por proxectos a educación social, contribuiremos a adquisición daquelas destrezas e competencias profesionais que posibilitan un óptimo exercicio profesional, e destacaremos as posibilidades educativas dos centros de menores apostando por unha investigación educativa crítica que garanta un maior benestar para a infancia e, por ende, un maior grao de xustiza social. Este é o noso reto que, esperemos, faga seu o alumnado.				

Study programme competences

Code	Study programme competences
A1	Coñecer os campos da educación social e recoñecer novos ámbitos emerxentes.
A2	Comprender os supostos e fundamentos históricos, pedagóxicos, psicolóxicos e sociolóxicos da acción socioeducativa e os seus ámbitos de actuación, valorando as súas implicacións.
A3	Analizar as políticas de benestar social e a lexislación que sustentan os procesos de acción socioeducativa.
A5	Identificar e analizar os factores contextuais que afectan os procesos de intervención socioeducativa.
A7	Aplicar metodoloxías educativas e dinamizadoras da acción socioeducativa.
A8	Detectar factores de vulnerabilidade, de exclusión e de discriminación social que dificulten a inclusión social, escolar e laboral de persoas e colectivos.
A9	Deseñar e desenvolver proxectos, programas e servizos nos diferentes campos de intervención profesional promovendo a participación e o desenvolvemento comunitario.
A14	Identificar e emitir xuízos razoados sobre problemas socioeducativos para mellorar a práctica profesional.
A16	Comprender a traxectoria da Educación Social e a configuración do seu campo e identidade profesional.

A20	Desenvolver unha disposición favorable ao traballo en contornos multiculturais e plurilingüísticos.
B2	Redactar e presentar informes técnicos, memorias, regulamentos ou calquera outro documento básico que contribúa a regular a acción socioeducativa.
B3	Xerar a cultura profesional colaborativa, fomentando o traballo en rede e integrándose en grupos interdisciplinares con iniciativa e responsabilidade.
B4	Deseñar e impulsar espazos socioeducativos en contextos de diversidade atendendo á igualdade de xénero, á equidade e respecto aos dereitos humanos, favorecendo o empoderamento das persoas e colectivos ubicados en situacións de desvantaxe social.
C4	Desenvolverse para o exercicio dunha cidadanía aberta, culta, crítica, comprometida, democrática e solidaria, capaz de analizar a realidade, diagnosticar problemas, formular e implantar solucións baseadas no coñecemento e orientadas ao ben común.
C8	Valorar a importancia que ten a investigación, a innovación e o desenvolvemento tecnolóxico no avance socioeconómico e cultural da sociedade.

Learning outcomes			
Learning outcomes		Study programme competences	
Comprender as implicacións da historia recente da atención e control da infancia e adolescencia nos actuais sistemas de protección e reeducación	A1		C4
	A2		C8
	A3		
	A8		
	A14		
	A16		
Analizar as políticas de benestar social e a lexislación relativa á protección e reeducación da infancia e adolescencia, que sustentan os procesos de acción socioeducativa	A2		
	A3		
	A5		
	A16		
Identificar e analizar os factores contextuais e o papel das institucións educadoras, na xénese de situacións de desprotección e conflito social, así como a súa influencia nos procesos de acción socioeducativa	A2		C4
	A5		
	A8		
	A14		
Deseñar e desenvolver proxectos educativos individualizados e programas grupais no ámbito da protección e xustiza xuvenil, promovendo a participación e inclusión socioeducativa da infancia e adolescencia, así como a corresponsabilización da comunidade	A2	B3	
	A3	B4	
	A5		
	A7		
	A8		
	A9		
	A20		
Redactar e presentar informes socioeducativos, memorias, regulamentos ou calquera outro documento de elaboración interna que contribúa a regular a acción socioeducativa.	A8	B2	
	A14	B3	
	A16		
	A20		

Contents	
Topic	Sub-topic
NÚCLEO I: Unha historia do presente das medidas de regulación, protección e control da infancia.	1.1. A infancia: categoría sociohistórica. 1.2. O sistema tutelar. 1.3. Dos tribunais de nenos ós xulgados de menores.
NÚCLEO II: As infancias e os seus dereitos. O sistema de protección infantil e da xustiza xuvenil.	2.1. Pobreza, vulnerabilidade e exclusión social. 2.2. Aproximación conceptual: desprotección, desadaptación e delincuencia. 2.3. O sistema de protección infantil. 2.4. A (in)xustiza de menores.

NÚCLEO III: Adolescencias socialmente conflitivas: O papel das institucións educadoras.	3.1. Infancias nun contexto neoliberal 3.2. Xénero e conflito. 3.3. Éxito e fracaso escolar na definición das identidades xuvenís. Transicións ó mundo adulto. 3.4. Familias: entre o control e os afectos.
NÚCLEO IV: A educación social no ámbito de menores. Traballando por proxectos	4.1. Da educación especializada á educación social. 4.2. O proxecto educativo individualizado. 4.3. A educación en medio aberto. 4.4. A educación en acollemento residencial. Documentos de elaboración interna: Protocolos, plans, programas, proxectos, regulamentos, memorias.
NÚCLEO V: Problematizando as prácticas socioeducativas: Pistas para innovar.	5.1. Novos retos para a educación social. 5.2. Elementos para o deseño dun modelo educativo crítico e inclusivo.

Planning				
Methodologies / tests	Competencies	Ordinary class hours	Student?s personal work hours	Total hours
Document analysis	A1 A2 A3 A16	10	20	30
Case study	A1 A2 A3 A5 A7 A8 A9 B2 B3 B4 C4	3.5	10.5	14
Directed discussion	A2 A3 A5 A8 A14 C4 C8	6	6	12
Student portfolio	A1 A2 A3 A5 A8 A9 A14 A16 A20 B2	6	33	39
Guest lecture / keynote speech	A1 A2 A3 A5 A8 A14 C8	12	12	24
Events academic / information	A1 A3 A14 A20 B3 C8	3	5	8
Oral presentation	B3 B2	0.5	0	0.5
Mixed objective/subjective test	A2 A3 A5 A8	0	19.5	19.5
Personalized attention		3	0	3

(*)The information in the planning table is for guidance only and does not take into account the heterogeneity of the students.

Methodologies	
Methodologies	Description
Document analysis	As fontes documentais son os referentes conceptuais que se presentarán ao redor dos diferentes núcleos temáticos que vertebran a materia. Utilizaranse documentos audiovisuais e bibliográficos (fragmentos de reportaxes documentais ou películas, noticias de actualidade, paneis gráficos, fotografías, biografías, artigos, textos legislativos, etc.) que son relevantes para afondar no temario, con propostas de actividades específicas para o estudo dos mesmos.
Case study	Tendo como referencia a bibliografía e as actividades desenvolvidas na aula, e coas orientacións que a profesora estime oportunas, deseñarase en grupo, un proxecto educativo individualizado ou grupal que, desde a pedagogía crítica, sitúe no seu núcleo a educación de menores en desprotección e conflito social. As datas para o seu desenvolvemento e sesións de titoría contempladas para este fin, serán acordadas na aula, a proposta da profesora. Ademais de ser incluído no Portafolios, cada grupo expoñerá o seu proxecto co obxecto de compartilo e sometelo a debate.
Directed discussion	Será unha das dinámicas máis utilizadas, para a que se acordará con suficiente antelación as lecturas previas de carácter obrigatorio que, recollendo diferentes argumentacións sobre dunha temática, favoreza o contraste e o debate de opinións fundamentadas e coa finalidade de que o alumnado constrúa unha visión crítica das diferentes formas de interpretar a realidade socioeducativa.

Student portfolio	Dossier ordenado por seccións, debidamente identificadas, paxinadas e cun índice introdutorio que conterá os rexistros ou materiais produto das actividades de aprendizaxe realizadas polo alumnado ao longo do semestre. É froito do traballo tutelado e continuo en torno aos diferentes núcleos temáticos que se iniciarán na aula pero que requirirá do traballo autónomo do alumnado, atendendo ás indicacións que se proporcionarán a través de atención personalizada da profesora ós distintos grupos.
Guest lecture / keynote speech	Ao comezo de cada núcleo formativo farase unha exposición xeral introdutoria de cada tema, mediante exposición oral e guiada co uso dos recursos pertinentes, destacando os asuntos que precisen dun maior afondamento, así como as orientacións para poderen ser ampliados. Asemade, usaremos o recurso da discusión dirixida, co fin de ollar os prexuízos, valorar os intereses do alumnado, ter en conta as súas contribucións e potenciar a súa participación na construción significativa do coñecemento.
Events academic / information	Actividades realizadas polo alumnado que implican a asistencia e/ou participación en eventos científicos e/ou divulgativos (congresos, xornadas, simposios, cursos, seminarios, conferencias, exposicións...) co obxectivo de afondar no coñecemento de temas de estudo relacionados coa materia. Este tipo de actividade será recollida no portafolios.
Oral presentation	Presentación dun proxecto de acción socieducativa, tendo como grupo destinatario rapazas e rapaces en desprotección social.
Mixed objective/subjective test	Proba escrita utilizada para a avaliación da aprendizaxe o remate do curso, na que o alumnado deberá dar resposta ás cuestións formuladas a través dun marco global e integrado dos diferentes núcleos temáticos contemplados nesta guía docente.

Personalized attention

Methodologies	Description
Document analysis Student portfolio Case study Oral presentation	Os grupos de traballo organizaranse a modo de seminarios onde se desenvolverán as diferentes metodoloxías que requiren a presenza e participación do alumnado, así como as lecturas previas traballadas para tal fin. As cuestións a traballar, así como a organización do seminario serán propostas ao comezo de cada núcleo temático. Na organización das clases interactivas asegurarase a rotación do alumnado na constitución dos subgrupos, evitando así grupos fixos nos debates e na análise de documentos.

Assessment

Methodologies	Competencies	Description	Qualification
Student portfolio	A1 A2 A3 A5 A8 A9 A14 A16 A20 B2	Dossier ordenado por seccións, debidamente identificadas, paxinadas e cun índice introdutorio que conterá a parte máis significativa do roceso aprendizaxe realizadas polo alumnado ao longo do semestre, e que será concretado ó final de cada núcleo temático. É froito do traballo tutelado e continuo en torno ós diferentes núcleos temáticos que se iniciarán na aula pero que requirirá do traballo autónomo do alumnado, atendendo ás indicacións que se proporcionarán a través de atención personalizada da profesora ós distintos grupos.	20
Case study	A1 A2 A3 A5 A7 A8 A9 B2 B3 B4 C4	Tendo como referencia a bibliografía e as actividades desenvolvidas na aula, e coas orientacións que a profesora estime oportunas, deseñarase en grupo, un proxecto educativo individualizado ou grupal que, desde a pedagogía crítica, sitúe no seu núcleo a educación de menores en desprotección e conflito social. As datas para o seu desenvolvemento e sesións de tutoría contempladas para este fin, serán acordadas na aula, a proposta da profesora. Ademais de ser incluído no Portafolios, cada grupo expoñerá o seu proxecto co obxecto de compartilo e sometelo a debate e valoración.	7

Mixed objective/subjective test	A2 A3 A5 A8	Proba escrita utilizada para a avaliación da aprendizaxe ao remate do curso, na que o alumnado deberá dar resposta ás cuestións formuladas a través dun marco global e integrado dos diferentes núcleos temáticos contemplados nesta guía docente.	70
Oral presentation	B3 B2	Presentación dun proxecto de acción socieducativa, tendo como grupo destinatario rapazas e rapaces en desprotección social.	3

Assessment comments

Criterios

de avaliación:

Criterios de avaliación.

Comprensión das ideas básicas, dominio

conceptual, uso de diferentes fontes de información na elaboración das respostas, rigurocidade, profundidade e coherencia, orixinalidade e pertinencia das relacións, argumentación/fundamentación.

Estilo lingüístico: claridade, corrección lingüística, síntese, e orde na estrutura e na presentación oral/escrita.

Opcións

en función do grao de asistencia. OPCIÓN A. Para o alumnado que asiste/participa nas actividades de aula (asistencia superior ó 80%):

a) Elaboración dun portafol grupal no que se recollerána unha selección das propostas relacionadas coa lectura e análise de materias diversos, as notas relativas ós grupos de discusión e as sesións maxistras (20%).

b) Deseño e Presentación oral dun Proxecto coeducativo que será exposto na aula (10%).

c) Exame sen material sobre os contidos da materia (70%).

OPCIÓN B. Para o alumnado que non asiste/participa das actividades de aula (asistencia inferior ó 80%):

a) Exame: Proba mixta sobre os contidos da materia (80%). No mesmo exame se formulará unha pregunta referida a unha obra de lectura que será notificada en Moodle no mes de marzo (20%).

Na impresión dos traballos e a súa encuadernación teránse en conta criterios de sostenibilidade.

En calquera das dúas opcións é preciso contestar, cando menos parcialmente, a tódalas cuestións formuladas (en caso contrario a cualificación será de Suspenso), e obter unha avaliación favorable en cada unha das partes da materia. No caso de non ser así, a cualificación en Actas será a da parte suspensa en base 10.

O alumnado con

recoñecemento oficial de

dedicación a tempo parcial e dispensa académica de exención de asistencia, deberá acudir a titorías para fixar as sesións interactivas e expositivas nas que poderá estar presente co fin de determinar os traballos substitutorios, se fose o caso. Nesta titoría será informado do

procedemento de avaliación que será o que resulte máis a2caído en función da súa presenza/ausencia nas sesións interactivas."

Basic

- ÁLVAREZ-URÍA e VARELA, Julia (2009). Sociología de las instituciones. Bases sociales y culturales de la conducta. Madrid: Morata
  - AMORÓS, Pere e AYERBE, Pello (ed.) (2000). Intervención educativa en inadaptación social. Madrid: Síntesis
  - BALLESTER, LL; CARIDE, J.A.; MELENDRO, M. e MONTSERRAT, C. (2016). Jóvenes que construyen futuros. De la exclusión a la inclusión social. UC
  - BERGALLI, Roberto e RIVERA, Iñaki (Coords.) (2007). Jóvenes y adultos. El difícil vínculo social. Barcelona: Anthropos
  - BRULLET, Cristina e GÓMEZ-GRANELL, Carme (Coord.) (2008). Malestares: infancia, adolescencia y familias. Barcelona: Graó
  - BODELÓN, Encarna (2003). ¿La construcción de la exclusión femenina: el papel del derecho penal? . Valencia: Tirant lo blanch alternativa
  - CAMPS, Victoria (2008). Creer en la educación. Península
  - CASTEL, Robert (2003). L'insécurité sociale. Qu'est-ce qu'entre protégé?. Du Seuil et La République des Idées
  - CERBINO, Mauro (2006). Jóvenes en la calle. Cultura y conflicto . Madrid: Anthropos.
  - CONNELL, Robert. W (1997). Escuelas y justicia social. Madrid: Morata
  - DUBET, Francois (2005). La escuela de las oportunidades. ¿Qué es una escuela justa? . Barcelona: Gedisa
  - FUNES, Jaume (2005). ¿El mundo de los adolescentes: propuestas para observar y comprender? . Revista de Educación Social, nº 29
  - GARCÍA, Jesús (Coord.) (2003). De nuevo, la educación social. Madrid: Dykinson
  - HUERTAS, Rafael (2004). "El niño golfo: infancia y delincuencia en el pensamiento médico-social del cambio de siglo? . Valencia: Seminari d'estudis sobre la ciència
  - MELENDRO, M.(Coord) (2014). Estrategias eficaces de intervención socioeducativa con adolescentes en riesgo de exclusión. UNED
  - ORTEGA, José (1999). Educación Social Especializada. Educación con menores en dificultad y en conflicto social. Barcelona: Ariel.
  - IGLESIAS GALDO, Ana (2005). "Xustiza xuvenil e perigosidade social. Unha historia do presente". En Sarmiento. Anuario Galego de Historia da Educación
  - LLENA, Asun e PARCERISA, Aran (2008). La acción socioeducativa en medio abierto. Fundamentos para la reflexión y elementos para la práctica. Barcelona: Grao
  - IGLESIAS GALDO, Ana (2008). Educar e castigar. Unha historia do presente da xustiza de menores en Galicia. UDC: Servizo de publicacións
  - PERDIGUERO, Enrique (comp.) (2004). Salvad al niño. Estudios sobre la protección a la infancia en la Europa Mediterránea a comienzos del siglo XX. Valencia: Seminari d'estudis sobre la ciència.
  - RUIZ, Cándido (2004). Protección a la Infancia en España. Valencia: Universitat de València
  - SANTOLARIA, Félix (1997). Marginación y educación. Historia de la educación social en la España moderna y contemporánea. Barcelona: Ariel
  - STEIMBERG, Shirley e KINCHELOE, Joe (2000). Cultura infantil y multinacionales. Madrid: Morata
  - VÉLAZ DE MEDRANO, Consuelo (coord.) (2009). Educación y protección de menores en riesgo. Un enfoque comunitario. Barcelona: Graó
  - RAMIRO, Julia (2015). Ciudadanía e infancias. Los derechos de los niños en el contexto de la protección. Valencia: Tirant humanidades
  - TORRES, Jurjo (2011). La justicia curricular. El caballo de Troya de la cultura escolar. Madrid: Morata
  - VARELA, Julia e ÁLVAREZ-URÍA, Fernando (1989). Sujetos frágiles. Ensayos de sociología de la desviación. Fondo de cultura económica: Paideia
  - VARELA, Julia e ÁLVAREZ-URÍA, Fernando (1991). Arqueología de la escuela. Madrid: La Piqueta
  - WACQUANT, Loïc (2000). Las cárceles de la miseria. Madrid: Alianza
  - EMPEZ, Núria (coord.) (2014). Dejados crecer. Menores inmigrantes bajo tutela institucional. Barcelona: Virus editorial
- LEXISLACIÓN BÁSICALey Orgánica 8/2015, de 22 de julio, de modificación del sistema de protección a la infancia y a la adolescencia.Ley 26/2015, de 28 de julio, de modificación del sistema de protección a la infancia y a la

adolescencia. Ley Orgánica 8/2013, de 9 de diciembre, para la mejora de la calidad educativa. Ley Orgánica 5/2000, de 12 de enero, reguladora de la responsabilidad penal de menores. Ley Orgánica 8/2006, de 4 de diciembre, por la que se modifica la Ley Orgánica 5/2000, de 12 de enero, reguladora de la responsabilidad penal de menores. Real Decreto 1774/2004, de 30 de julio, por el que se aprueba el Reglamento de la Ley Orgánica 5/2000, de 12 de enero, reguladora de la responsabilidad penal de los menores. Lei 3/2011, de 30 de xuño, de apoio á familia e convivencia de Galicia (DOG 134, de 13 de xullo de 2011). Lei 13/2008, de 3 de decembro, de servizos sociais de Galicia (DOG 245, de 18 de decembro de 2008). Decreto 42/2000, do 7 de xaneiro, polo que se refunde a normativa reguladora vixente en materia de familia, infancia e adolescencia (DOG 45, do 6 de marzo de 2000). Modificado polo Decreto 406/2003, do 29 de outubro. Decreto 329/2005, do 28 de xullo, polo que se regulan os centros de menores e os centros de atención á infancia. (DOG 156, de 16 de agosto de 2005). Ley 1/1996, de 15 de enero, de protección xurídica do menor (BOE 15, de 17 de enero de 1996).

Complementary

- FUNES, Jaume (2008). El lugar de la infancia: parentalidad, apego y resiliencia . Barcelona: Gedisa
- ASEDES (2007). Documentos profesionalizadores. Barcelona: Asociación Estatal de Educación Social
- MACHADO, José (2007). Chollos, chapuzas, changas. Jóvenes, trabajo precario y futuro. Madrid: Anthropos.
- WILLIS, Paul (1988). Aprendiendo a trabajar. Como los chicos de clase obrera consiguen trabajos de clase obrera. Madrid: Akal
- CARIDE, José Antonio e TRILLO ALONSO, Felipe (directores) (2010). Diccionario galego de Pedagogía. Santiago de Compostela: Galaxia
- AMORÓS, P. e PALACIOS, J. (2004). Acogimiento familiar. Madrid: Alianza
- FERNÁNDEZ ENGUIA, Mariano (2001). Educar en tiempos inciertos. Madrid: Morata
- RUIZ, Cándido (2003). Educación social: viejos usos y nuevos retos. Valencia: Universidad de Valencia
- CONVENCIÓN SOBRE LOS DERECHOS DEL NIÑO (1989). Convención sobre los Derechos del Niño . Naciones Unidas
- GIMENO, José (2003). El alumno como invención. Madrid: Morata
- GARCÍA, Jesús (2003). Dar (la) palabra. Deseo, don y ética en educación social . Barcelona: Gedisa
- LEBRERO, M^o Paz (2005). Atención a la infancia en riesgo y dificultad social . Madrid: UNED
- SENNET, Richard (2000). La corrosión del carácter. Las consecuencias personales del trabajo en el nuevo capitalismo. . Barcelona: Anagrama
- GOFFMAN, Erving (1972). Internados. Ensayos sobre la situación actual de los enfermos mentales (2° ed). Buenos Aires: Amorrortu
- ARIES, F. (1987). El niño y la vida familiar en el Antiguo Régimen. Madrid: Taurus
- TRINIDAD FERNÁNDEZ, Pedro (1991). La defensa de la sociedad. Cárcel y delincuencia en España (siglos XVIII-XX). Madrid: Alianza
- LLENA A. e PARCERISA, A. (2008). La acción socioeducativa en medio abierto. Barcelona: Graó
- DE LEO, Gaetano (1985). La justicia de menores. Barcelona: Teide.
- GEE, James Paul (2005). La ideología en los discursos. Madrid: Morata
- GONZÁLEZ, Montserrat (1998). La atención socioeducativa a los marginados asturianos (1900-1939) . Principado de Asturias.
- VIÑAO, Antonio (2004). Escuela para todos. Educación y modernidad en la España del siglo XX. Madrid: Marcial Pons
- DONZELOT, Jacques (1998). La policía de las familias. Valencia: Pre- Textos.
- PÉREZ, Gloria (2000). Elaboración de proyectos sociales . Madrid: Narcea
- CERBINO, Mauro (2006). Jóvenes en la calle. Cultura y conflicto. Madrid: Anthropos.
- DÁVILA, Paulí e NAYA, Luís M. (2005). La infancia en la historia: espacios y representaciones. Donostia: Erein
- BRAGA, Gloria (coord.) (2007). La situación de la infancia y la adolescencia en Asturias. Oviedo: Principado de Asturias
- CARIDE, José Antonio (2005). Las fronteras de la Pedagogía social. Perspectivas científica e histórica. Barcelona: Gedisa
- FOUCAULT, Michel (2001). Los anormales. Madrid: Akal
- CASTEL, Robert (2003). L'insécurité sociale. Qu'est-ce qu'être protégé?. . Du Seuil et La République des Idées
- CONSEJERÍA DE EMPLEO Y BIENESTAR SOCIAL, GOBIERNO DE CANTABRIA (2008). Manual Cantabria 5. Modelo de Intervención e Acogimiento Residencial. Cantabria: Dirección General de Políticas Sociales
- PANCHÓN, Carme (1998). Manual de Pedagogía de la Inadaptación Social . Barcelona: Durac
- GORZ, André (1998). Miserias del presente, riqueza de lo posible. Barcelona: Paidós
- GÓMEZ-GRANELL, Carmen; GARCÍA, Mercé, RIPOL-MILLET, Alex e PANCHÓN, Carme (2005). Plan estratégico nacional de infancia y adolescencia 2007-2009. Plan nacional de infancia y adolescencia. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.
- SMALE, Geral; TUSON, Graham e STATHAM, Daphne (2003). Problemas sociales y trabajo social. Madrid: Morata
- PERDIGUERO, Enrique (comp.) (2004). Salvad al niño. Estudios sobre la protección a la infancia en la Europa Mediterránea a comienzos del siglo XX. Valencia: Seminari d'estudis sobre la ciència
- BERGALLI, Roberto (2003). Sistema penal y problemas sociales. Valencia: Tirant lo blanch

- BAUMAN, Zygmunt (2005). *Vidas desperdiciadas. La modernidad y sus parias*. Barcelona: Paidós
  - HEALY, Karen (2001). *Trabajo social: Perspectivas contemporáneas*. Madrid: Morata.
  - FOUCAULT, Michel (1996). *Vigilar y castigar*. Madrid: Siglo XXI (10ª Ed. España).
  - GUASCH, Montserrat e PONCE, Carmen (2002). *¿ Qué significa intervenir educativamente en desadaptación social?* . Barcelona: ICE-HORSORI
- CINE: *La ciudad de los muchachos* (Tautog, 1941). *Oliver Twist* (David Lean, 1948). *Los cuatrocientos golpes* (François Truffaut, 1959). *Barrio* (Fernando León de Aranoa, 1998). *Hoy empieza todo* (Bertrand Tavernier, 1999). *Bowling for Columbine* (Michael Moore, 2002). *Los chicos del coro* (Christophe Barratier, 2004). *Fuerte apache* (Jaume Mateu Adrover, 2006). *La clase* (Laurent Cantet, 2008) *El niño de la bicicleta* (Jean-Pierre Dardenne e Luc Dardenne).
- NOVELAS, COMICS: HUGO, Víctor (1862): *Los miserables*. Barcelona: Grupo Zeta. Da tradución de Aurora Alemany de 1996. FARIAS, Juan (1996): *Los niños numerados*. Salamanca: Sta. Marta de Tormes. SAPHIRE (1998): *Push*. Barcelona: Anagrama. OÉ, Kenzaburo (1999): *Arrancad las semillas, fusilad a los niños*. Barcelona: Anagrama GIMÉNEZ, Carlos (2000): *Paracuellos 1-5* Barcelona: Glenat. ECH-CANNA, Aïcha (2002): *Miseria*. Cuaderno de notas de una asistencia social. A Coruña, Primerapersona. BERGER, Jhon (2006): *Puerca tierra*. GRUWELL, Erin e Freedom writers (2007): *Diarios de la calle*, Barcelona: Elipsis
- REVISTAS: *Educación Social*. *Revista Interuniversitaria*. *Galeduso*. *Revista do Colexio de Educadoras e Educadores Sociais de Galicia*. *Revista de Educación Social (RES)*. *Bienestar y Protección Infantil*. *Infancia y Aprendizaje*. *Cuadernos de Pedagogía*. *Revista de Educación*. *Pedagogía social*. *Documentos del Ministerio de Asuntos Sociales*. DIRECCIÓNS DE
- INTERNET: www.ceesg.org www.eduso.net www.savethechildren.es www.oijj.org www.mec.es www.gva.es/violencia www.ine.es www.myas.es www.unidosporelflow.org

Recommendations
Subjects that it is recommended to have taken before
Subjects that are recommended to be taken simultaneously
Subjects that continue the syllabus
Other comments

(*)The teaching guide is the document in which the URV publishes the information about all its courses. It is a public document and cannot be modified. Only in exceptional cases can it be revised by the competent agent or duly revised so that it is in line with current legislation.